

**INSTITUTIONEN FÖR LITTERATUR,
IDÉHISTORIA OCH RELIGION**

Delar av en helhet

Tematisk interaktion mellan berättelserna i Sara Stridsbergs *Darling River*

Parts of a Whole

Thematic interaction between the stories in Sara Stridsberg's *Darling River*

Snöfrid Sävborg

Termin: HT-2021
Kurs: LV1310, Uppsatskurs, 15 hp
Nivå: Kandidat
Handledare: Christian Lenemark

Abstract

Bachelor Thesis in Comparative Literature

Title: Parts of a Whole. Thematic interaction between the stories in Sara Stridsberg's *Darling River*

Author: Snöfrid Sävborg

Year: Autumn 2021

Department: Department of Literature, History of Ideas, and Religion, Faculty of Humanities, University of Gothenburg

Supervisor: Christian Lenemark

Examiner: Håkan Möller

Keywords: Sara Stridsberg, *Darling River*, *Lolita*, Themes, Interactive metaphors

This essay aims to examine how the different storylines in Sara Stridsberg's *Darling River* interact and illuminate one another. To achieve this, it uses Max Black's theory of interactive metaphors, and focuses on three thematic clusters: the sexualised child, victims, and perpetrators; captivity, freedom, and loneliness; and motherhood and motherlessness. These themes have in common that all of them have a prominent place in either all or most of the depicted storylines. Due to the fragmented narrative style, few attempts have previously been made to understand how the different storylines function together as a cohesive unit; this reading is an attempt to change this, based on the thesis that *Darling River* is a thematically cohesive novel, wherein the different storylines can be used to interpret and understand each other.

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
Inledning.....	4
Syfte och frågeställning.....	4
Material.....	5
Teoretiska begrepp, metod och disposition.....	5
Tidigare forskning.....	8
Analys.....	12
Det sexualiserade barnet, offer och förövare.....	12
En sexualiserad människoskiss.....	12
Offer.....	14
Förövare.....	16
Fångenskap, frihet – och ensamhet.....	17
Burar, barnsängar och bilar.....	17
Predestination och delade öden.....	18
Frihetens fångenskap.....	19
Ensamhet.....	20
Moderskap och moderlöshet.....	21
Barnlösa mödrar och moderlösa barn.....	21
Ett barns saknad och hämndbegär.....	22
Aborter och ambivalens.....	23
Avslutning.....	25
Litteratur.....	27

Inledning

Syfte och frågeställning

Darling River har beskrivits som en krossad spegel, där glasbitarna återspeglar olika Lolita-gestalter.¹ Dessa skärvor skapar tillsammans helheten i *Darling River*, men det är en splittrad bild vi får, där fyra berättelser på olika sätt tar spjörn mot och diktar vidare på Vladimir Nabokovs klassiker *Lolita*, vissa mer uppenbart än andra.²

Catharina Nyström Höög konstaterar i sin nyckelordsbaserade läsning att det hon kallar romanens globala sammanhang måste sökas på idéplanet, då det saknas i form av till exempel kronologi eller en central huvudperson.³ Detta idéplan vill jag försöka åskådliggöra i denna analys genom att lyfta fram ett par centrala temakluster, då Stridsbergs roman på ytan närmast framstår som ett montage utan större inbördes sammanhang. Mitt grundläggande antagande är att berättelserna interagerar med varandra på ett tematiskt plan och att det går att studera detta för att bättre förstå romanen som en helhet.

Av det som tidigare har skrivits om *Darling River* plockar majoriteten ut en eller ett par av berättelserna för djupare analys; de studier som behandlar alla berättelserna gör inga ansatser att förstå hur alla fyra hänger samman i en helhet, utan väljer ut enstaka teman. Detta skapar en lucka där mina frågeställningar kommer in:

- Hur interagerar de olika berättelserna i *Darling River* med varandra?
- Hur lyfts romanens centrala tematik fram genom denna interaktion?

Syftet är därmed att göra en läsning av *Darling River* där jag undersöker hur berättelserna kan användas för att belysa och förklara varandra. För att göra detta kommer jag att fokusera på tre temakluster: det sexualiserade barnet, offer och förövare; fångenskap, frihet och ensamhet; samt moderskap och moderlöshet.

1 "Stridsberg, Sara", Svenska Akademien, <https://www.svenskaakademien.se/svenska-akademien/ledamotsregister/stridsberg-sara> 2021-11-11.

2 Vladimir Nabokov, *Lolita*, London: Penguin Random House, 2015 [1955].

3 Catharina Nyström Höög, "Blicken, buren och den vita snön. Nyckelord som utgångspunkt för en läsning av *Darling River*", *Det skönlitterära språket: Tolv texter om stil*, red Carin Östman, Stockholm: Morfem, 2015, s. 15-32, s. 31.

Material

Sara Stridsberg (f. 1972) är en prisbelönt svensk författare och dramatiker, ledamot i Svenska Akademien 2016–2018. Hon debuterade med romanen *Happy Sally* (2004) men fick sitt genombrott med *Drömfakulteten* (2006). Hon har sedan dess skrivit flera romaner, ett antal dramer samt två bilderböcker. *Darling River* är hennes tredje roman, uppdelad i fyra olika berättelser.⁴ Dessa är följande: ”Darling River (Lo)” följer Lo, som lever i märklig symbios med sin far och träffar sina många älskare vid floden de kallar Darling River; ”Den dödas bok (Dolores)” kretsar kring Dolores, titelkaraktären från *Lolita*, här på resa mot barnsängsdöden i Alaska tillsammans med sin make; i ”ur moderkartan” (gemen begynnelsebokstav i original) möter vi en namnlös mor som har lämnat sitt barn och utan mål och syfte reser omkring i världen; och ”Jardin des Plantes”, där vi får följa en vetenskapsmans försök att lära en ung aphona kallad Ester att teckna. Utöver dessa berättande avsnitt avslutas var och en av bokens fyra delar med ett avsnitt kallat ”Encyklopedi”, utformat för att efterlikna encyklopediska uppslagsord. Innehållsmässigt liknar de dock inte en verklig encyklopedi utan är fyllda av lyriska reflektioner om romanens berörda teman.

De flesta av de teman som diskuteras i denna uppsats förekommer i samtliga berättelser, men ett av dem, det sexualiserade barnet, är nästan frånvarande från den namnlösa moderns avsnitt. Det är dock så grundläggande dels i de tre övriga berättelserna och dels i *Lolita* att det är omöjligt att bortse ifrån. Ytterligare ett temakluster som spelar en framträdande roll i romanen har däremot aktivt valts bort att diskutera som separat fenomen, nämligen sjukdom, död och förfall. Denna tematik har redan utforskats såpass grundligt i tidigare studier att det inte finns mycket att tillföra, även om frågan hur de förhåller sig till varandra och interagerar mellan de olika berättelserna fortfarande är intressant. Istället kommer dessa teman att beröras inom ramen för de övriga.

Vid de tillfällen då *Lolitas* text och tematik är direkt relevant för tolkningen av *Darling River* kommer även Nabokovs verk att diskuteras, men då endast i egenskap av hypotext till Stridsbergs.⁵

Teoretiska begrepp, metod och disposition

Uppsatsen utgörs av en inomkompositionell komparativ studie som bygger på en noggrann läsning av *Darling River*, med fokus på hur tematiken binder samman romanens olika berättelser. Komparativa läsningar används främst för att jämföra olika verk med varandra, men jag anser

4 Sara Stridsberg, *Darling River. Doloresvariationer*, Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2010. Sidhänvisningar till verket kommer att ges inom parentes i löptexten.

5 Då den Dolores Haze som figurerar i Nabokovs roman omnämns kommer hon att refereras till som Lolita, för att göra det lättare att skilja henne från Stridsbergs Dolores, samt Lo.

metoden fruktbar även i det här fallet, då de fyra berättelserna saknar både enhetlig handling och gemensamma centrala karaktärer.

Ett tema är enligt *Oxford Dictionary of Literary Terms* "[a] salient abstract idea that emerges from a literary work's treatment of its subject-matter", vilket ibland uttrycks explicit men oftare skrivs fram mer indirekt genom återkommande motiv.⁶ Till skillnad från ett verks ämne, som förklaras genom vad som händer i det, beskrivs dess tema(n) i mer abstrakta termer, såsom till exempel kärlek, hämnd eller ödets makt.⁷ I kontrast mot tema är ett motiv en mer konkret upprepning; det kan till exempel vara en händelse, en återkommande bild eller karaktärstyp.⁸ Motiv är en viktig del i att lyfta fram ett verks tema(n).

Uppsatsens teori och metod är inspirerad av Axel Englunds artikel "Det kodade meddelandet – Metaforisk interaktion och dödslängtan i Per Olov Enquists *Nedstörtad ängel*".⁹ Valet av just Englunds artikel som inspiration för denna analys grundar sig i den liknande problematik han undersöker; *Nedstörtad ängel* (1985) är liksom *Darling River* en mycket fragmentariskt berättad roman, bestående av ett antal till synes orelaterade berättelser. Englund menar dock att berättelserna bär på ett starkt tematiskt samband, något jag hävdar är sant även för *Darling River*. Från artikeln lånar jag de viktigaste teoretiska begreppen och utgår till stor del från Englunds tolkning av dessa. Englunds analysmodell stödjer sig på Roland Barthes distinktion mellan *funktion* och *index*, men utgår framför allt från Max Blacks teori om den *interaktiva metaforen*.

Barthes distinktion går i korthet ut på att det finns två typer av samband i berättelser: kausala och tematiska. Dessa benämner han som funktioner och index, vilka ingår i vad han kallar de minsta narrativa enheterna, och han poängterar att vissa typer av verk domineras av funktioner, andra av index.¹⁰ Englund illustrerar skillnaden med två exempel ur *Nedstörtad ängel* där Enquist använder samma formuleringar för att tematiskt knyta samman två episoder som helt saknar kausala samband. Han poängterar dock att samma tematiska släktskap även existerar mellan berättelserna, inte bara inom dem.¹¹ Detta är i hög grad applicerbart även på *Darling River*, då den är full av liknande index som sträcker sig mellan de fyra berättelserna; det är här det "globala

6 "Theme", *Oxford Dictionary of Literary Terms*, 4th ed.
<https://www-oxfordreference-com.ezproxy.ub.gu.se/view/10.1093/acref/9780198715443.001.0001/acref-9780198715443-e-1141?rskey=9yXpuQ&result=1166> 2021-11-17

7 Ib.

8 "Motif", *Oxford Dictionary of Literary Terms*, 4th ed.
<https://www-oxfordreference-com.ezproxy.ub.gu.se/view/10.1093/acref/9780198715443.001.0001/acref-9780198715443-e-749> 2021-12-14.

9 Axel Englund, "Det kodade meddelandet – Metaforisk interaktion och dödslängtan i Per Olov Enquists *Nedstörtad ängel*", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2006:1, s. 62-78.

10 Roland Barthes, "An Introduction to the Structural Analysis of Narrative", övers. Lionel Duisit, *New Literary History*, 1975 [1966], s. 246, 247.

11 Englund, s. 64f.

sammanhanget”, som Nyström Höög kallar det, står att finna.¹² I den här uppsatsen kommer index att användas för att benämna de tematiska trådar som genomsyrar verket och förgrenar sig genom de olika berättelserna, men saknar kausala samband. Blacks interaktiva metaforer blir ett sätt att undersöka dessa i praktiken.

Black menar att ett metaforiskt yttrande består av två komponenter, ett *primärled* och ett *sekundärled*, som i metaforen interagerar med varandra. Han menar att en metafor aktiverar ett system av associerade implikationer, där sekundärledets karaktäristiska implikationer projicerar dessa på primärledet och därmed kastar det i nytt ljus. Detta implikationssystem kan liknas vid två listor över egenskaper, en för varje led, som genom metaforen jämförs med varandra. De punkter på listan för primärledet som är analoga, och därmed tydligast jämförbara, med sekundärledets framhävs gentemot de som inte är det.¹³ Det som kännetecknar Blacks metafor-teori är hur interaktionen mellan leden sker. Istället för att se det som en enkelriktad interaktion menar Black att även sekundärledet påverkas av primärledet: om till exempel en strid beskrivs som ett schackspel dras uppmärksamheten till vissa aspekter av striden, såsom de strategiska dimensionerna, medan andra, mer känslomässiga delar tonas ner. Dock förändras även vår syn på schackspelet genom metaforen, då det tillfälligt påverkas av att jämföras med en strid.¹⁴

Det är identifieringen av dessa analoga implikationer som ligger till grund för min analys av *Darling River*, där jag undersöker hur de olika berättelserna interagerar med varandra som led i en storskalig metafor. Black skriver endast om metaforens primärled och sekundärled, vilket i detta fall ger ett primärled i form av ”Darling River (Lo)”, och fyra sekundärled: ”Den dödas bok”, ”ur moderkartan”, ”Jardin des Plantes” och ”Encyklopedi”. Att Los berättelse är navet i *Darling River* visas dels genom att dessa kapitel delar titel med hela verket, dels genom att de fåtaliga direkta kopplingar som finns mellan de olika berättelserna finns just där. Hennes avsnitt är dessutom de mest omfattande och både inleder och avslutar verket; därmed blir det logiskt att låta dem agera primärled här. Englund poängterar dock att berättelserna han benämner sekundära i *Nedstörtad ängel* även belyser varandra, vilket stämmer också för *Darling River*; denna hierarki mellan berättelserna ger främst ett verktyg för att finna tematiskt analoga beröringspunkter mellan dem.¹⁵

Medan Englund har strukturerat sin analys utifrån berättelserna och undersökt dem en i taget för att belysa ett centralt tema är denna uppsats analyskapitel istället uppdelat utifrån de temakluster som står i fokus. Jag anser att detta val lämpar sig bättre för *Darling River* då det inte finns ett enda

12 Nyström Höög, s. 31.

13 Max Black, *Models and Metaphors. Studies in language and philosophy*, Ithaca: Cornell University Press, 1962 [1954], s. 39, 44, (delvis genom Englund s. 66).

14 Ib., s. 41f; Englund, s. 66f. Schackmetaforen omnämns kortfattat hos Black men utvecklas av Englund.

15 Englund, s. 67.

övergripande tema, utan ett antal olika som sträcker sig genom berättelserna och förbinder dem i ett komplext nätverk av paralleller och kontraster.

Att Stridsberg har inspirerats av Vladimir Nabokovs *Lolita* är redan konstaterat, men det är ändå värt att i korthet titta närmare på hur detta ter sig i praktiken. Redan i undertiteln *Doloresvariationer* fastslås *Darling Rivers* intertextuella koppling till *Lolita*. Inom musiken betyder variation att ett och samma tema spelas på olika sätt, vilket ger en fingervisning om hur Stridsberg har tänkt att hennes text ska tolkas. Men hur förhåller sig *Darling River* till *Lolita*, vilken typ av relation är det som etableras mellan verken? I *Palimpsests* definierar Gérard Genette ett antal typer av intertextuella förhållanden, bland annat relationen hypotext—hypertext.¹⁶ Han postulerar att en hypertext är när text B, i detta fall *Darling River*, inte kan existera utan text A, här alltså *Lolita*, trots att text B inte nödvändigtvis vare sig uttryckligen omnämner eller citerar text A.¹⁷ I Stridsbergs fall sker detta främst genom allusioner, både på handlings- och temaplanet, vilket är en av de typiska intertextuella kopplingarna enligt Genette.¹⁸

Trots att denna uppsats kommer att behandla *Darling River* som en sluten enhet, där *Lolita* endast lyfts in när det är direkt relevant, är fastläggandet av denna intertextuella bakgrund avgörande för analysen. Att helt bortse från dess existens och faktumet att *Darling River* inte skulle kunna existera i sin nuvarande form utan Nabokovs inflytande skulle vara att beröva Stridsbergs verk en stor del av dess komplexitet och mening.

Analysen är uppdelad i tre huvudavsnitt, ett för varje temakluster, med ett antal underrubriker för att ge bättre överblick över vad som diskuteras. Uppsatsen knyts samman med en avslutande diskussion om samtliga behandlade teman och vad de gör för att binda samman *Darling River* till en tematisk helhet. Av temaklustren får *det sexualiserade barnet, offer och förövre* störst utrymme, på grund av dess starkt framträdande ställning i romanen.

Tidigare forskning

Av den forskning som har bedrivits om *Darling River* är just dess intertextuella förhållande till *Lolita* relativt välstuderat. Av de vetenskapliga artiklar och studentuppsatser som finns är flera av dem verköverskridande, antingen genom att jämföra flera av Stridsbergs verk med varandra eller att kontrastera dem mot andra.

Amelie Björck har i två artiklar diskuterat ”Jardin des Plantes”-avsnitten, med fokus på apan Esters situation. I ”Ansikte mot ansikte. Om etiska kortslutningar i mötet mellan människor och

16 Gérard Genette, *Palimpsests: literature in the second degree*, övers. Channa Newman & Claude Doubinsky, Lincoln, Neb.: University of Nebraska Press, 1997, s 5.

17 Ib.

18 Ib., s. 2.

apor – och om skönlitterära motarbeten” analyserar Björck fem svenska romaner och novellsamlingar som alla berör vetenskapliga relationer mellan apor och människor, där avsnittet om *Darling River* berör mannens makt över kvinnors kroppar.¹⁹ Hon utvecklar sedan dessa resonemang i ”Metaforer och materialiseringar. Om apor hos Vladimir Nabokov och Sara Stridsberg”, där hon gör en mer fokuserad parallellläsning av *Darling Rivers* ”Jardin des plantes”-avsnitt och *Lolita*.²⁰ Hon diskuterar hur man i Nabokovs roman kan tala om ”en genomgripande, sexualiserande animalisering av bokens huvudpersoner”, medan Stridsberg gör det motsatta och istället förmänskligar – och sexualiserar – apan Ester.²¹

Catharina Nyström Höög har gjort en läsning av *Darling River* som kretsar kring vad hon kallar ett antal kluster av nyckelord, varav hon fördjupar sig i det hon finner kring blickar: syn/seende, ögon, spegeln, fotografiet.²² Hon hävdar att de encyklopediska avsnitten är essentiella för den tematiska tolkningen av resten av romanen, och visar i sin genomgång av de blick-relaterade nyckelorden hur motivet återkommer och upprepas i olika kontexter i berättelserna. Detta exemplifieras bland annat med det hon kallar ”backspiegeln som fångelse”, där hon går igenom hur detta motiv kommer till uttryck i de olika berättelserna.²³

Utöver dessa artiklar finns även ett antal studentuppsatser på olika nivåer. På master- och magisternivå finner vi följande: Johanna Lindbo analyserar gränsöverskridandet som motiv i *Darling River*, *Drömfakulteten* och *Happy Sally* genom att undersöka det nomadiska subjektet utifrån ett hydrofeministiskt perspektiv.²⁴ I *Darling River* undersöker hon främst Lo och Dolores berättelser och hur de kvinnliga kropparna behandlas av narrativet; hur de överskrider gränser av många olika slag – sexuellt, kroppsligt och normmässigt, men även Los relation till floden hon kallar *Darling River* undersöks. Kaneli Johansson gör en ekofeministisk läsning av *Darling River*, där hon lyfter fram djurens och naturens roll som självständiga agenter.²⁵ Hon utforskar också hur naturbeskrivningarna flyter in i och påverkar de kvinnliga kropparna i verket, men även hur de skrivs fram som icke-naturliga, kontrasterande mot naturen. Johanssons uppsats är ett av få exempel

19 Amelie Björck, ”Ansikte mot ansikte: Om etiska kortslutningar i mötet mellan människor och apor – och om skönlitterära motarbeten”, *Edda*. Vol.113(01), 2013a, s.15–28.

20 Amelie Björck, ”Metaforer och materialiseringar. Om apor hos Vladimir Nabokov och Sara Stridsberg”, *Tidskrift för litteraturvetenskap* 1, 2013b, s. 5-20.

21 *Ib.*, s. 11. Värt att nämna är även att Björck på s. 12 hävdar att vetenskapsmannen är den enda huvudperson som saknar namn, till synes för att göra en poäng av att det är apan Ester och inte han som är huvudpersonen i ”Jardin des plantes”-avsnittet; den manlige förövaren avpersonifieras medan hon humaniseras. Trots att slutsatsen i sig är fullt rimlig vid en läsning fokuserad just på dessa avsnitt stämmer inte premissen fullt ut – även den kringresande modern saknar nämligen ett namn.

22 Nyström Höög, s. 24ff.

23 *Ib.*, s. 28f.

24 Johanna Lindbo, *Att fly sin kropp. Om gränsöverskridande i Sara Stridsbergs prosa*, Magisteruppsats, Göteborgs universitet, 2013.

25 Kaneli Johansson, ”Jag är rädd att jag har jord i min mun” – *En ekofeministisk läsning av Sara Stridsbergs Darling River*, Masteruppsats, Helsingfors universitet, 2018.

på hur någon försöker täcka in alla fyra berättelserna i en sammanhållen analys. Dock skiljer hon ut ”Jardin des plantes” från de andra – visserligen för att framhäva dess vikt för en helhetsförståelse av verket, men det förstärker ändå intrycket att det som skapar *Darling Rivers* helhet är något svårgreppbart och diffust. Ingrid Linnea Hatten undersöker den intertextuella relationen mellan Stridsberg och Nabokov, med en utgångspunkt i feminism och samhällskritik.²⁶ Hon menar att språket i *Darling River* används för att framhäva och problematisera samma maktstrukturer som *Lolitas* konstfulla prosa försöker dölja.²⁷ Intressant är att Hatten inte tycks läsa Stridsbergs Dolores som en direkt vidaredikning på Nabokovs Lolita, utan som en helt separat karaktär.²⁸ Den politiska potentialen utforskas i Karoline Askheims läsning, där hon undersöker tre rumsliga motiv: resor, reträtter och öknar av olika slag.²⁹ Hon diskuterar i viss mån hur olika motiv griper in i varandra och behandlas från olika vinklar i de olika berättelserna, och reflekterar över hur de motståndshandlingar hon finner där kan belysas i politiskt ljus. Louise Almqvist läser *Darling River* samt tre andra verk ur ett queerteoretiskt perspektiv, med fokus på sexuella relationer med stor ålderskillnad och hur de skildras.³⁰ Hon gör dels en receptionsstudie, dels en egen läsning där hon undersöker hur sexualiteten och de sexuella relationerna påverkas av de stora ålderskillnaderna i romanen.

Även på kandidatnivå finns ett antal uppsatser. Sally Wahlstedt har analyserat tre områden genom en gurlesk lins: karaktären Lo, bokens språk och bildspråk, samt tematik.³¹ Begreppet *gurlesk* förklarar Wahlstedt som ”den konst som blandar det flickiga och feminina med det groteska och äckliga”, vilket hon finner mycket av i *Darling River*.³² Stort utrymme ägnas den maximalistiska estetiken med sina expressiva skildringar av det motbudande, samt Los starka sexualitet, vilken Wahlstedt lyfter fram som ett typiskt gurleskt drag. Hon väljer dock att inte problematisera eller kommentera de mer destruktiva aspekterna av den i någon större utsträckning. Sophie Zettermark tar sig an *Darling River* från en queerteoretisk vinkel, där hon analyserar den tillsammans med *Happy Sally* och *Drömfakulteten*, med fokus på heteronormativitet, samt begärs- och moderskapstematiken som förekommer i alla tre romanerna.³³ Uppsatsen undersöker hur det

26 Ingrid Linnea Hatten, ”Jag hade alltid en känsla av att jag befann mig i någon annans dröm” – Intertekst og motspråk i Sara Stridsbergs *Darling River*, Masteruppsats, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 2021.

27 Ib., s. 11.

28 Ib., s. 60.

29 Karoline Askheim, *Litteraturens politikk eller politikens litteratur? En lesning av Sara Stridsbergs Darling River*, Masteruppsats, Oslo universitet, 2017.

30 Louise Almqvist, *Doloresvariationer – Queeranalytiska perspektiv på sexuella relationer med stora ålderskillnader i svensk prosa*, Masteruppsats, Linköpings universitet, 2017.

31 Sally Wahlstedt, *Smutsiga klänningar, såriga kön och skeva Lolitagestalter: Sara Stridsbergs Darling River som gurlesk roman*, Kandidatuppsats, Lunds universitet, 2014.

32 Ib., s. 2.

33 Sophie Zettermark, *Intrikata vävar. Heteronormativitet, begär och moderskap i Sara Stridsbergs Happy Sally, Drömfakulteten och Darling River*, Kandidatuppsats, Uppsala universitet, 2011.

heterosexuella begäret gestaltas och sätts i gungning i Los avsnitt, genom en lins av den feminina grotesken, men också hur romanen diskuterar de kroppsliga aspekterna av moderskapet med sina skildringar av graviditet och abort. Zettermark menar att *Darling River* framförallt fokuserar på dessa kroppsliga aspekter samt deras konsekvenser i form av förstörda kroppar, och berör endast de mer psykologiska aspekterna av romanens (o)moderskap i korthet.³⁴ I Johanna Hillerbrand Runes queerteoretiska studie studeras gestaltningen av skeva flickkvinnor och karaktärernas görande av skev sexualitet.³⁵

Utöver dessa finns även en artikel på franska av Yannicke Chupin som studerar tre olika moderna omtolkningar av *Lolita*, däribland *Darling River*.³⁶

34 Ib., s. 24-27.

35 Johanna Hillerbrand Rune, *Skeva flickexemplar – En queerteoretisk studie om feminitet och sexualitet i Sara Stridsbergs Darling River*, Kandidatuppsats, Södertörns högskola, 2013.

36 Yannicke Chupin, "Les «Variations Dolores» – 2010-2016. Nouvelles lectures-réécritures de *Lolita*", Miranda [online] 15, 2017.

Analys

Det sexualiserade barnet, offer och förövare

En sexualiserad människoskiss

En sökning på ”lolita” ger i NE resultatet ”benämning på ung flicka som erotiskt lockar äldre män, efter Vladimir Nabokovs roman *Lolita* (1955)”.³⁷ Det sexualiserade barnet är temat som *Lolita* kretsar kring: Humbert Humberts begär till de prepubertala flickor han benämner ”nymfetter”, under romanens gång fokuserat på Lolita, hans till en början tolvåriga styvdotter. I Nabokovs roman får vi berättelsen filtrerad genom Humberts perspektiv, vilket till synes mildrar brutaliteten i det som skildras. Som Hatten diskuterar lyfter Stridsberg fram samma maktstrukturer som Nabokov, men nyanserar perspektiven och tar sig an konsekvenserna av dem på djupet.³⁸

Att barnlighet framställs som analogt med sexuell åtråvärdhet är ett index som sträcker sig genom de olika berättelserna, där olika episoder tjänar till att framhäva och tolka varandra. I Los fall är det på grund av den uppbrutna kronologin svårt att veta vad som händer när, men utifrån de uppgifter som finns är hon sannolikt någonstans mellan elva och tretton år – lika gammal som Lolita – när hon börjar ta med sig främmande män till floden (21). Återkommande dras uppmärksamheten till hennes ungdom, inte minst genom hur älskarna förstärker barnligheten i hennes uppenbarelse ytterligare genom att klä henne i ”strumpbyxor och underkjolar och nätta vita sommarskor som ett barn. [...] De klär mig i för små kjolar och blusar, missbedömer alltid min storlek” (80f). Detta har en parallell hos apan i ”Jardin des Plantes”: i likhet med Los älskare tvingar vetenskapsmannen på henne diverse flickattribut, bland annat en stor rosett som han sätter tillbaka tills hon ger upp (139) och en illasittande klänning (235). Detta skildras tätt inpå passager där apan beskrivs i termer av ett sexuellt objekt, dels då vetenskapsmannen funderar på om hon skulle kunna älska honom som man och föda hans barn (140), dels när han uppfattar att en grupp soldater antyder att han förgriper sig på henne (232). Denna sexualisering i kombination med flickattributen skapar ett tematiskt band mellan Lo och Ester, där det de utsätts för bär signifikanta likheter och på så vis knyter samman episoderna.

”Den dödas bok”-avsnitten belyser temat från ytterligare en vinkel. Hos Dolores är det inte främst den fysiska barnligheten som attraherar, men den analoga implikationen finns där ändå: Richard ”tycker mycket om hennes sätt att ropa efter sin mor när hon kommer, det är rörande på något vis, som att älska med ett sextigt övergivet förvirrat barn” (207), och beskriver deras bröllopsdag så här: ”Efter ceremonin är det som att gå omkring i staden med ett förvirrat barn.

37 Nationalencyklopedin, ”lolita”, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/lolita> 2021-10-12.

38 Hatten, s. 11.

Bjuda ett barn på bröllopsmiddag. Skåla med ett barn. Älska med ett barn till strålkastarljusets ojämna rytm över detta underliga förvuxna barns lilla korsrygg” (109f). Denna barnslighet står i skarp kontrast till Dolores graviditet, då hennes kropp under perioden boken skildrar är själva ursymbolen för kvinnlighet. Richards syn på henne som ett barn i en kvinnas kropp är central i hans förhållande till henne, något som kan spåras tillbaka till *Lolita*, där Humbert antyder att Lolita fick sin barndom stulen av en galning, vilket hos Stridsberg tar sig uttryck i att Dolores aldrig har kunnat växa upp mentalt och lämna barndomen bakom sig.³⁹

Motivet med barnet i en kvinnas kropp återfinns även hos Lo, vars berättelse sträcker sig över ett långt större tidsspann. I bokens början är hon verkligen ett barn, men den sista åldern boken ger henne är trettiosex (262), och läsaren får följa hur barnkroppen sväller och förändras till den närmast monstros skildrade vuxenkroppen som blir ”en kista åt det barn [älskarna] en gång älskat så högt” (270). Att Lo fortfarande uppfattar sig som samma barn som förut belyses av uppslagsordet ”Barnsäng” i det första ”Encyklopedi”-avsnittet. Där står att ”[d]et händer att människor sover i barnsäng hela livet, [...] kvinnor som av en eller annan anledning förblir barn tills de dör” (61), vilket kan kopplas direkt till Lo, som verkligen sover i barnsäng långt in i vuxen ålder (258). Uppslagsordet tar också upp en annan betydelse av ”barnsäng”, nämligen som benämning på att dö i samband med förlossningen, vilket i sin tur är direkt kopplat till Dolores. Genom parallellerna uppslagsordets dubbla betydelser drar mellan henne och Lo stärks tolkningen att även Dolores är en av dessa kvinnor som förblir ett barn tills hon dör.

Kopplat till detta finner vi i den avslutande ”Encyklopedi”-delen uppslagsordet ”Kartan över de döda floderna”, som avslutas med orden ”[h]on förblir ett djur eller skiss till en människa” (317). Formuleringen skapar ett index till de tillfällen då olika karaktärer har refererats till som just ”skisser”: dels Lo (86) och apan (56), dels fostret den ryske läkaren skär ut ur Lo, vilket beskrivs som ”[i]nte ens en liten skiss till människa” (183). Tillsammans med uppslagsordet belyser detta att ordvalet i två av tre tillfällen åsyftar varelser som faktiskt inte är människor, vilket implicerar att inte heller Lo är det. Hon förblir den skiss – det objekt – som älskarna projicerade sina fantasier på istället för att gå vidare och bli ett subjekt i egen rätt.

Ett besläktat index som förenar Lo och Ester är hur männen runt dem försöker göra dem till något de varken är eller kan vara. Lo får gåvor av älskarna vid floden, såsom godis, pennor och skrivhäftan (80) – typiska gåvor för en skolflicka, en bild som belyses ytterligare av ”Jardin des Plantes”. Flickattributen som vetenskapsmannen påtvingar henne stannar inte vid kläder, utan han förklarar hennes bur till ett flickrum med bland annat ett skrivbord för lektionerna i teckning (140). Skolflicksbilden skrivs ut i klartext när vetenskapsmannen älskar med Céleste för första gången;

39 Nabokov, s. 283.

under akten föreställer han sig att apan iakttar dem ”med pennan i handen och blocket redo i knät som en skolflicka” (133), här sinnebilden av den elev han önskar att hon var.

Tillsammans skapar dessa analoga attribut en förvriden skolflicksbild där en parallell dras mellan Los och Esters misslyckanden att leva upp till den roll som förväntas av dem. Lo beskriver hur ”Darling River gör [henne] till en främling bland jämnåriga” (174), att mötena vid floden innebär att hon inte kan vara just det älskarna vill låtsas att hon är – en paradox, då de tar ifrån henne just det de dras till från början. Ester å andra sidan är genom sin arttillhörighet oförmögen att bli flickan vetenskapsmannen fantiserar om, hur mycket han än tänker att hennes kön lika gärna skulle kunna tillhöra en människoflickas (140).

Offer

Att Stridsberg genomgående lyfter fram kvinnornas utsatthet för männens våld och skildrar deras maktlöshet inför situationen innebär inte att offerrollen är okomplicerad. För att börja med det som skildras ur ett direkt inifrånperspektiv så är Los position i sina möten med älskarna lika grumlig som floden de sker vid. Med utsagor som att

[m]in sjukdom kommer för alltid att påverka mitt liv, jag kommer alltid att göra felbedömningar och uppfatta allt som händer mig annorlunda än andra. Upplevelser som jag själv uppfattar som framgångar kommer min omgivning alltid att uppfatta som nederlag. Det jag tolkar som kärlek är i omvärldens ögon ingenting annat än våld och fientlighet” (81)

befäster hon sig själv som en opålitlig berättare, vilket är värt att hålla i minnet vid tolkningen av hennes berättelse. Vad är egentligen sanningen om älskarna vid floden? I bokens avslutande del, ”Ensamheten”, säger hon att hon var lycklig där och aldrig efteråt (324), men i episoderna hon skildrar skymtar en annan verklighet.

Björck problematiserar ”ögonsjukdomen” som Lo lider av och menar att hennes upplevelse av oöverkomlig förlust när mötena upphör bör ifrågasättas, men utvecklar inte resonemanget.⁴⁰ För att ta upp hennes tråd finns det särskilt några textställen att undersöka närmare. Värt att notera är att episoderna vid floden är mycket fragmentariskt skildrade; ofta tycks det inte vara så mycket enskilda tillfällen som en blandning av många olika – liksom älskarna flyter ihop för Lo flyter mötena samman för läsaren. Lo förklarar sitt val att kalla älskarna för sina bröder med att det ”gör allting lättare för oss, [...] mitt sätt att blanda ihop deras namn förstör illusionen om att det är jag

40 Björck, 2013b, s. 15.

som är bytet, att det är jag som ohjälpligt kommer att bli skadad i den här leken” (172). Här framställer Lo sig själv som den i maktposition gentemot männen, och hon beskriver dem ofta som ömtåliga och känsliga varelser – ofta i kombination med en kommentar om sin egen opålitlighet och sitt komplicerade förhållande till sanningen. Detta tar sig uttryck dels i beskrivningar av direkt våld, som när hon beskriver hur en av älskarna nästan vrider hennes arm ur led men ändå fyller henne med ömhet (170), dels i den likgiltighet hon uppvisar inför vad som händer med henne.

”Jag låter vem som helst dra mitt hår bakåt tills mitt ansikte försvinner i gytjtjan. Jag varken njuter eller lider av det, jag bara låter det hända” (23) är ett typexempel på detta, vilket Askheim fördjupar sig i. Hon menar att Los passivitet är så extrem att den till sist blir till en slags motståndshandling i sig själv.⁴¹ Askheim diskuterar dock detta främst i samband med Los fysiska förfall, medan jag ser ytterligare ett område där samma tanke går att applicera, nämligen hur den fullständiga kapitulationen är hennes enda möjlighet att själv få någon agens i relationen till älskarna. Ett villigt offer kan inte göras illa; om hon ser älskarna som de som behöver skyddas i förhållande till henne kan allt de gör mot henne tolkas i ett kärleksfullt ljus. Lo insisterar på att de bortom alla vuxenattribut är lika mycket barn som hon och skrattar åt dem när de faller i gråt över att de – enligt henne – inbillar sig att de förstör hennes framtid (265). Hon ser inte det andra ser, och för henne blir denna maktförskjutning logisk, liksom tanken som avslutar kapitlet, då Lo förklarar att hon ändå aldrig oroar sig för sina ”bröder” på allvar. De har ju sina familjer, och ”[j]ag tänkte alltid att nya barn skulle söka sig till floden” (265). Lo har fullständigt internaliserat den situation hon befinner sig i, och ser inget märkligt i att andra flickor kommer att utnyttjas på samma sätt – för hon ser det helt enkelt inte som ett utnyttjande.

Denna upplevda maktinversion har en analog implikation hos Dolores, som kastar delar av hennes berättelse i nytt ljus. Vid ett tillfälle lämnar hon Richard och ligger med en man hon plockar upp på en bar, vald för sin vidriighet (291). Efteråt somnar mannen ”som det barn han är” (292), en formulering mycket snarlik Los tankar om älskarna vid floden. Det görs klart att denna episod inte är en engångsföreteelse, och liksom för Lo tycks det vara ett försök att ta tillbaka makten över sina upplevelser i ett ofrånkomligt cirkelmönster där hon återskapar sina trauman om och om igen.

Deras upplevelser av makt genom att frivilligt hänge sig åt övergreppen har också en parallell hos apan Esters utsatthet i vetenskapsmannens våld. Under det år ”Jardin des Plantes”-avsnitten utspelar sig bryts hon ner allt mer, tills allt motstånd är borta. När Björck diskuterar vetenskapsmannens sexuella fantasier argumenterar hon att apans djurkropp skyddar henne från sexuellt våld, analogt med hur Lolitas graviditet skyddar henne från Humbert i romanens slut.⁴²

41 Askheim, s. 44.

42 Björck 2013b, s. 13.

Denna slutsats motsägs dock tämligen direkt av Stridsbergs text. Efter att vetenskapsmannen nästan dränker apan under ett besök vid havet skildras följande: ”Hon låter honom undersöka hennes kön utan protester. Dessa undersökningar äger alltid rum nattetid och han ser till att ha gummihandskar på sig för att inte smittas av okända sjukdomar. Han kan se en människa tränga fram ur henne” (237). Denna totala kapitulation, att hon efter mordförsöket både har börjat teckna (237) och uppgivet finner sig i övergreppen, belyser – eller kastar snarare en metaforisk skugga över – Dolores och Los försök att ta kontroll över sina egna kroppar genom att ge upp. Främst återspeglas det hos Lo, vars förkärlek för när främlingar ”undersöker [hennes] kropps sömmar och öppningar” (22) genom sina likartade formuleringar skapar index mellan dessa händelser.

Förövare

Los far, vetenskapsmannen och Richard är de förövare som skildras på nära håll i *Darling River*. Även här har Stridsberg tagit fasta på Nabokovs tematik, då Humberts förvridna kärlek går igen i dessa mäns förhållande till flickkvinnorna de på ett eller annat sätt har makt över. I och med *Lolitas* inramning och berättarperspektiv kommer övergreppen vid en ytlig läsning lätt i skymundan, som Hatten påpekar, men kärleken Humbert känner solkas av våldet den föranleder.⁴³ Så är det även i *Darling River*, där de centrala männens våld och upplevda kärlek vävs samman så tätt att de inte går att separera från varandra. En avgörande skillnad finns dock från *Lolita*: i Stridsbergs text finns inte minsta tvivel om att försöken till självrättfärdigande är rent hyckleri.

I Dolores fall hänger styvfaderns skugga tung över äktenskapet. Hatten konstaterar att ”Dolores [ikke] vet om noen annen måte å være sammen med menn på, etter overgrepene og maktmisbruket hun har opplevd sammen med stefaren”, och drar parallellen till Los relation med sin far, med dess maktmissbruk och incestuösa undertoner.⁴⁴ Hon diskuterar vidare att detta är ett symptom på hur Dolores är fånge i sitt förflutna och ser Richard som en fortsättning på det andra redan har påbörjat. Hatten drar dock inte parallellen hela vägen genom att undersöka Richards sida av relationen, trots att ”Den dödas bok” delvis skildras ur hans perspektiv. Analogt med hur kärleken Humbert påstår sig hysa för Lolita inte hindrar honom från att förgripa sig på henne vävs Richards känslor för Dolores samman med hans våldsamma impulser. När Dolores söker tröst hos honom efter en mardröm om att barnet egentligen är styvfaderns reagerar han på hennes antydan om andra relationer med att vilja slå henne (114). Impulsen går istället över i ömhet och sexuell lust när hon ”gråter med öppen mun och liknar ett barn [mer] än någonsin” (114f).

43 Hatten, s. 11.

44 Ib., s. 54.

Denna sammanflätning av våld, lust och från förövarens sida upplevd kärlek återfinns också hos vetenskapsmannen. Temat genomsyrar hela "Jardin des Plantes"-berättelsen, men dras till sin spets i episoden då vetenskapsmannen penetrerar Céleste när hon ligger utslagen av alkohol. I samma stycke beskrivs hur han "under veckorna av tystnad [har] bundits till henne som om en kedja var fästad vid hennes underliv och löpte hela vägen [...] till hans hjärta" (238). Vetenskapsmannen reflekterar inte över samlaget som ett övergrepp, Céleste är en prostituerad kvinna vars tjänster han köper, men händelsen kastas i skarp belysning av en episod i den namnlösa moderns sista kapitel. Hon fotograferar sina sovande hyttkamrater, och akten beskrivs som att "älska med någon som är medvetlös, oförlåtligt, och brottet gör henne upprymd" (301). Benämningen av just detta som ett "oförlåtligt brott" skapar en index till scenen i "Jardin des Plantes", och lämnar inget tvivel om att det som skildras är en våldtäkt.

Los oförmåga att skilja på kärlek och våld aktualiseras även i relationen till fadern. Hon konstaterar att han ser henne som en ägodel (75f), men försäkrar samtidigt läsaren att han alltid uppmanar henne att ge sig av (165); hon beskriver att hon är rädd att han ska vara skyldig till diverse vålds- och sexualbrott (19), men är samtidigt mån om att tona ner hans våldsamhet och inskräpa att han aldrig rör henne (165). Motivet med omsorgsgivaren som missbrukar sin ställning har en analog i vetenskapsmannens beteende mot apan; liksom Ester är fullkomligt utlämnad till honom är Lo oförmögen att lämna sin far – och parallellen understryker ännu mer än hennes egna ord det faktum att Los utsagor inte går att lita på. .

Fångenskap, frihet – och ensamhet

Burar, barnsängar och bilar

Darling River är en roman full av burar, även om bara vissa av dem är bokstavliga. Av dem är bilden av apan Ester i sin bur den tydligaste, men annat som vanligen inte förknippas med fångenskap får i romanen också konnotationer av ofrihet. Som Nyström Höög visar blir både backspeglarna och kameran verktyg för att hålla karaktärerna fångna, och Stridsberg liknar även barnsängarna vid en bur (61), kopplat till hur barnkvinnorna i romanen blir kvar där hela livet.⁴⁵

Barnsängens – och i förlängning flickrummets – likhet med buren återfinns som analoga implikationer hos apan i "Jardin des Plantes" och Lo. Vetenskapsmannens försök att flickifiera apan slutar inte vid hennes kropp, utan han inreder även hennes bur med bland annat säng och skrivbord i barnstorlek (140). Denna bur förklädd till flickrum belyser burlikheten hos våningen Lo delar med

45 Nyström Höög, s. 28ff.

sin far, särskilt de rum hon själv bebor. Sovrummet liknas till sist direkt vid en cell (253), dit fadern har nyckeln men inte Lo, precis som det är vetenskapsmannen som har nycklarna till apans bur.

Också Dolores befinner sig i en metaforisk bur som hon saknar kontroll över. Nyström Höög konstaterar att bilen i *Darling River* är ett slags rullande fängelse, vilket visas tydligast i ”Den dödas bok”, där bilen liknas vid en cell (287).⁴⁶ Dessa celler – eller burar – framhävs av uppslagsordet ”Förförelsens blommor”:

Hon går genom vinternatten med sin kolteckning och den imaginära bur som för en utomstående betraktare skulle kunna tas för en klänning. Buren kommer att bli ett med henne själv, liksom klänningens märke, skissen, berättelsen om henne. Först när hon själv krossas kan buren krossas. (317)

I och med att buren är ett med ”henne” – varje kvinnoporträtt i romanen – kan den bara undkommas genom undergång, vilket illustreras genom Dolores första kapitel, där hennes dödskamp vid förlossningen varvas med frihetssymbolik i form av öppna fält och sjöar (34, 38). Att det här sätts likhetstecken mellan död och frihet har i sin tur en analog implikation i den döende apan i vetenskapsmannens sista kapitel. När allt motstånd är krossat och hon till sist har tecknat som han önskade, då är han beredd att låta henne försvinna in i skogen om hon vill (312); bara då kan hon slutligen bli fri.

Predestination och delade öden

Även berättartekniken används för att fångsla karaktärerna och förstärka fångenskapstematiken. Dolores berättelse tar sin början i ”förlossningscellen” (33) på ett sjukhus i Alaska då hon föder sitt döende barn, vilket inom kort även kommer att leda till hennes egen död. Delen där detta skildras är betitlad ”Ödet” (5), medan hennes andra avsnitt har undertiteln ”(ett par månader tidigare)” (107). Denna inramning antyder att Dolores är fångad av sitt eget öde, vilket ger diskussionen hon och Richard har om begreppet ”predestinerad” en bittert ironisk underklang: Dolores är rädd att något redan är bestämt för henne och att det inte är att bli filmstjärna (215), vilket läsaren redan vet.

Motivet att vara fångad av sitt öde är ett av de öppet uttalade banden mellan bokens delar, åskådliggjort genom Los relation till sitt eget namn. ”Min far var i sin ungdom upptagen av en rysk exilförfattare och fjärlssamlare och döpte mig efter en av hans romaner” (20), berättar Lo tidigt i boken. Hon fortsätter med att hon fram till sjutton års ålder trodde att hon även skulle dela Dolores

⁴⁶ Ib., s. 25.

Hazes öde att dö i barnsäng, men faktumet att hon inte gör det kom inte som en lättnad (20). Hon såg deras delade öde som en tillvarons grundsten, att hon var ”fastnaglad, förutbestämd” (78) som en fjäril i en bärnsten. Denna uppfattade predestination gör det troligt att Lo är sexton eller sjutton år då hon blir gravid och genomgår en abort, då det är samma ålder som Dolores hade vid sin död. Lo dör inte kroppsligen, men hennes ryske läkare säger i dröm- eller hallucinationssekvensen där han skär ut fostret ur henne att det ”inte längre [finns] något hopp om att föra [henne] tillbaka till barndomen” (180). Detta, att hon inte längre är ett barn, i kombination med hennes tilltagande fysiska förfall, gör att det älskarna vid floden drogs till nu är borta, vilket får dem att överge henne – och det i sin tur gör denna sekvens till en metaforisk död, analog med Dolores bokstavliga.

Frihetens fångenskap

Som en kontrast mot de bokstavliga och metaforiska burarna i tre av berättelserna står den namnlösa modern till synes för den fullständiga friheten, men det finns skäl att ifrågasätta den bilden. Hon aktar sig noga för att skapa några mellanmänniska band, så till den grad att ”[s]å fort hon har talat med en människa för andra gången har hon varit tvungen att ge sig av” (195), och hennes kringflackande liv tar henne till många olika platser i världen, specificerade i innehållsförteckningen (326f). Askheim argumenterar att det finns en kreativ potential i moderns resor, där hon ”utfordrar seg selv, og prøver ut nye ting”, och menar att det finns utrymme för en positiv tolkning av avsnitten, men detta bortser från hur de olika berättelserna belyser varandra.⁴⁷ Nätet av resor över världskartan har en analog implikation i ”Jardin des Plantes”, där vetenskapsmannen har tapetserat insidan av apan's bur med världskartor ”för att hon inte ska känna sig så instängd” (132). Men apan river sönder kartorna och blottlägger därmed burens galler under dem. Detta står i motsats till den namnlösa modern, vars metaforiska bur består av en illusion av frihet. Hon är oförmögen att bryta illusionen utan flyr ständigt vidare, ett beteende som accentueras av kontrasten mot apan som vägrar att låta en illusion av rymd dölja dess verklighet av fångenskap.

Världskartan som en metafor för falsk frihet har också en analog hos Dolores. ”Richard Schiller med världskartan i sin hand” (34) nämns bland hennes hallucinationer under förlossningen, en tillbakablick till en tid då hon fortfarande drömde om frihet. Istället blev den friheten till ett fängelse på den ändlösa resan mot Alaska, precis som den namnlösa modern är fångslad av sin egen drift att alltid vara i rörelse.

47 Askheim, s. 33.

Ensamhet

Oavsett hur man tolkar den namnlösa moderns frihet är priset hon får betala för den tydligt, i form av den ensamhet hon dömer sig själv till då hon väljer bort alla varaktiga band till andra människor. Ensamheten är ett index som genomsyrar alla berättelserna, och försöken att dämpa dess plåga är en drivande kraft för flertalet centrala personer i romanen. Den namnlösa moderns ensamhet står ut såtillvida att den är självvald, men hennes agerande visar att detta inte gör den mindre smärtsam.

Liksom Lo fyller hon den med främlingar, både genom att arbeta på kafé och genom tillfälliga sexuella förbindelser (157f). Dessa möten med främmande män har signifikanta likheter med Los. Till exempel får både den namnlösa modern och Lo ibland pengar av älskarna (158, 80), något ingen av dem vill ha. Parallellerna mellan dessa möten förstärks av likheterna i vad de faktiskt vill ha: Lo säger rakt ut att hon vill ha ”ljuset vid floden [och] fler dagar av glömska” (80) medan den namnlösa modern förblindas av ljudet och gnistorna från varvet som får henne att glömma vem hon är, och hon gråter efteråt för att hon ”måste komma tillbaka till sig själv” (157f). Denna längtan efter glömska har ännu en parallell hos Dolores, i episoden med ”vodkafrämlingen” (291f), där Dolores gråter när det är över – och ytterligare en i scenen där Lo har legat med en vaktmästare på sjukhuset där hon är inlagd och gråter efteråt för att hon måste komma tillbaka till sig själv (256). Dessa snarlikt formulerade passager belyser hur det inte är sex dessa möten handlar om för någon av dem, utan ett sökande efter något mer abstrakt som ingen av dem finner, då mönstret upprepas om och om igen.

En episod i ett av den namnlösa moderns avsnitt kan läsas som en sammanfattning av motiven nästan alla karaktärerna har till många av sina handlingar, då hon köper sex av en ung kvinna hon möter av en slump. Efter att ha tillbringat natten tillsammans upptäcker hon att kvinnan har stulit från henne, men konstaterar att det inte gör något, ”[h]on skulle ha betalat vad som helst för att inte vara ensam den här natten” (282). Inställningen har en direkt motsvarighet i vetenskapsmannen och hans förhållande till Céleste, bland annat karaktäriserat av det kraftiga överpris han får betala för hennes tjänster (132), men kastar även ljus över Los interaktioner med älskarna och Dolores möte med ”vodkafrämlingen” (291f). I den namnlösa moderns fall betalar hon dels med pengar, dels med smyckena som blir stulna – för sex som egentligen inte är vad hon vill ha. Det har ett eko i episoden där Lo kallar tanken på att någon ska ha varit inne i henne utan hennes vetskap en ”önskedröm”, då hon är ”sjuk av ensamhet” (254) – sex är inte mål för vare sig henne, den namnlösa modern, Dolores eller vetenskapsmannen, utan bara ett medel: det enda de känner till för att råda bot på ensamheten.

Ett annat ensamhetsrelaterat index är motivet ensamhet trots fysiskt sällskap. Tonen i Dolores och Richards äktenskap sätts tidigt, när Dolores låtsas sova tills han går (40f), vilket skapar

en känsla av avstånd mellan dem som läsaren bär med sig till deras senare kapitel. Detta avstånd förstärks när båda två vid olika tillfällen reflekterar över den andres utbytbarhet: ”[h]an kunde vara vem som helst, men nu är han hennes” (286), menar Dolores, medan Richard tänker att han inte skulle känna igen henne bland tusen andra flickor, utan han skulle kunna älska vilken som helst av dem (109). Trots äktenskapet är de i princip främlingar för varandra, och detta främlingskap har en analog implikation hos den namnlösa modern, som tydligt belyser deras situation. I Ukraina möter hon en sovjetisk man som följer med tillbaka till hennes hotellrum, och deras relation skildras med en enda mening: ”De kan inte tala med varandra, de orkar inte älska, de ligger sida vid sida genom nätterna utan att röra vid varandra” (46). Den fysiska aspekten är en inversion gentemot Richard och Dolores, då det är deras primära form av kontakt, men barriären som avsaknaden av ett gemensamt språk skapar är metaforiskt analog till deras oförmåga att kommunicera och därmed skapa en djupare kontakt.

Moderskap och moderlöshet

Barnlösa mödrar och moderlösa barn

Är den namnlösa modern Los försvunna mor? Enstaka tidigare studier av *Darling River* har valt att ta detta för givet, och det är lätt att förstå den tolkningen; likheterna mellan henne och kvinnan som lämnade Lo och hennes far är många, samtidigt som texten aldrig ger något tydligt svar.⁴⁸ Men även utan att sätta likhetstecken mellan dessa två modersgestalter kan den namnlösa moderns och Los berättelser användas för att belysa inte bara varandra utan även Dolores i fråga om moderskapscentrerade motiv.

I och med valet att aldrig ge den namnlösa modern något annat namn än just ”en mor” byggs hela hennes narrativa identitet kring hennes (o)moderskap. Zettermark menar att boken främst fokuserar på de fysiska aspekterna av moderskap och graviditet, även om hon även kortfattat berör de psykologiska aspekterna.⁴⁹ Hon går dock inte in djupare på varför just den namnlösa modern definieras så fullständigt av sitt avsagda moderskap, mer än att konstatera att hon och Lo får visa konsekvenserna av en mor som lämnar sitt barn från båda sidor. Något som däremot inte nämns är att den namnlösa modern har en direkt parallell i fråga om att vara en mor som har lämnat sitt barn: Céleste. Dessa två mödrar som har avsagt sig ett närvarande moderskap ställs därmed mot varandra,

48 Wahlstedt skriver uttryckligen på s. 2 & 26f; Askheim menar på s. 7 att det är troligt, men medger att det aldrig sägs explicit.

49 Zettermark, s. 26f.

och trots att det enda läsaren får veta om Célestes situation är att hon skriver mycket om sitt barn i dagboken (234) är kontrasten påtaglig.

Värt att notera är att medan de tematiska parallellerna angående just moderlöshet är starkast mellan Lo och Dolores är det ingen av de centrala personerna som har någon mor kvar i sitt liv: vetenskapsmannens mor är död, och han rövade själv apan från sin mor i djungeln. Om den namnlösa moderns egen mor vet vi ingenting; det är inte det viktiga moderskapet i hennes berättelse. Dessa paralleller existerar, men då de inte lyfts fram i någon större utsträckning kommer de inte att diskuteras vidare här.

Ett barns saknad och hämndbegär

Som Zettermark konstaterar är den namnlösa modern och Lo den starkaste parallellen när det kommer till att belysa det avsågda moderskapet från båda håll, men hon tar inte upp att även Dolores är en del i det tematiska pusslet av övergivna barn.⁵⁰ Skillnaden är uppenbar, Dolores mor är död medan Los lever, om än onåbar, men sättet deras saknad skildras på bär på stora likheter. Att varken Lo eller Dolores någonsin riktigt växer upp har redan diskuterats, och detta aktualiseras återigen här. I bådaskilda fall är mödrarnas frånvaro en påtaglig närvaro i deras berättelser. Lo plågas av att modern övergav dem och försöker iklä sig hennes roll för att fylla tomrummet: hon börjar klä sig i moderns kläder och tar hennes plats på faderns nattliga bilresor (89, 91). Även den rollek med incestuösa undertoner som hon och fadern ägnar sig åt under en tid, där han spelar både hallick och fästman (83), kan ses som en del i detta försök att ersätta modern. Gemensamt för allt detta är att Lo framställer det som lekar, roller hon spelar – ett barns försök att ändra på en obehaglig verklighet hon inte vill låtsas om.

Den analoga implikationen till Dolores här är snarast en inversion: medan Lo försöker spela modersrollen själv är Dolores längtan fullt ut skildrad som det övergivna lilla barnets. Hon ropar efter sin mor i sömnen och fantiserar om att få krypa ner hos henne i graven, likt ett barn som söker tröst i moderns säng (208, 122). I Dolores ögon försvann hennes mor lika spårlöst som Los, särskilt då hon inte ens vet vad modern är begravnen (bl.a. 200), och upplevelsen av svek mildras inte av att försvinnandet var oavsiktligt.

Den längtan Lo och Dolores upplever är dock inte oblandad. I bådaskilda berättelser förekommer motivet med den sönderskjutna klänningen; i båda fallen har plaggen tillhört de frånvarande mödrarna. I Los fall är det fadern som står för de fysiska skotten, men det beskrivs ändå som att "[v]i bestraffade henne när hon redan befann sig långt utanför vår kontroll" (19). I och med användningen av "vi" gör hon sig medskyldig till faderns våld mot den (i deras ögon) svikande

⁵⁰ Ib.

moderns tillhörigheter. I Dolores fall är det hon som initierar skjutandet, och när Richard frågar om hon verkligen vill förstöra klänningen hon älskar svarar hon att ”[...] jag vill att den ska straffas” (120). När klänningen är förvandlad till ett lik reflekterar hon sedan över att det är klänningen modern gifte om sig i, och att hon därmed var lycklig i den (121), vilket tycks vara en av anledningarna till att hon vill straffa den. Scenerna är tydligt analoga med varandra, Los uttalade identifikation av modern som måltavla belyser det motiv som bara antyds i Dolores avsnitt: ilskan moderns plötsliga försvinnande har lämnat kvar. Utan Los led i metaforen försvinner den första anledningen till varför klänningen ska straffas; den andra diskuteras nedan.

Detta hämndbegär för sveket de moderlösa barnen upplever har en kontrast i den namnlösa modern. Johansson gör en direkt koppling mellan den namnlösa moderns kringflackande liv och att hon har gjort det värsta en mor kan göra: övergivit sitt barn, och passagen där modern själv kallar en mor utan sina barn för en ”omänniska” styrker den tolkningen (196).⁵¹ Hennes skuld driver ensamheten, hon tolkar själv människors avståndstagande som att ”det är något kriminellt över hela hennes uppenbarelse” (224), och konsekvensen av skuld är straff: hon förtjänar att bestraffas för sitt svek. Trots detta är det tydligt att hon aldrig ångrar sitt beslut att lämna familjen. Istället väljer hon aktivt att inte använda flygbiljetten hon har köpt för att ta henne tillbaka till dem, utan reser istället vidare, bort (46), och dömer därmed sitt eget barn till den övergivenhet som Lo och Dolores upplever.

Aborter och ambivalens

Den andra anledningen till att Dolores vill straffa klänningen, som mer öppet alluderas till i kapitlet, är graviditeten i sig. Dolores känslor inför barnet hon väntar är kluvna, tätt sammanvävda med både saknaden efter den döda modern och traumat av upplevelsena med styvfadern. I scenen med den sönderskjutna klänningen står det att hon siktar mot ”[h]järtat, underlivet och sedan fostret” (121), vilket ger våldshandlingen både sexuella konnotationer och direkt koppling till graviditeten. När hennes tankar om barnet skildras explicit tycks hon främst skräckslagen att det ska bli en flicka, satt till världen för att bli utnyttjad och göras illa såsom Dolores har blivit (bl.a. 219). Då barnet till sist slutar röra sig konstaterar hon det bara, utan känslomässig reaktion (285, 296). Denna ambivalens har en analog implikation i den namnlösa modern: hon tycks ha älskat sitt barn, men ångrar ändå aldrig valet att lämna det. I den belysningen kan hon ses som ett möjligt öde för Dolores, ifall hon och barnet hade överlevt.

51 Johansson, s. 44.

Kroppar som inte klarar en förlossning finns det många av i *Darling River*. ”Dessutom kan ni inte föda ett barn. Ni skulle förblöda efteråt” (182), säger den ryske läkaren vid Los abort, medan vetenskapsmannen längtansfullt fantiserar om att apan skulle slitas sönder av att föda hans barn (140). Dessa förutsägelser förstärks av hur Dolores bokstavligt går sönder när barnet slits ur hennes kropp; hennes öde med sin placering mycket tidigt i boken gör det sannolikt att Lo verkligen skulle ha dött på samma sätt som Dolores, ifall hon hade fött sitt barn.

Även den namnlösa modern genomgår en abort; när hon blir gravid under sin tid vid Svarta havet går hon till en läkare som genomför illegala aborter på ett hotellrum i staden och betalar för ingreppet med sex (158f). Hennes val här – både aborten i sig och att villigt använda sin kropp som valuta – är uttryck för hennes agens, och blir därmed en kontrast till Los brist på detsamma, även i fråga om hennes egen abort. Både i hallucinationen med den ryske läkaren och scenen där fadern berättar att han tog henne till en klinik för att avbryta graviditeten (185) är det mannen som fattar beslutet. Lo tillfrågas aldrig. Aborten blir därmed ytterligare ett exempel på Lo som passivt objekt i sitt eget liv, belyst av moderns aktiva val.

Avslutning

Denna uppsats har haft som mål att visa hur *Darling Rivers* olika delar hänger samman genom att undersöka den som en interaktiv metafor, med grundtesen att berättelserna kan användas för att belysa varandra och därmed finna nya, djupare betydelser i dem. Tre temakluster har analyserats genom denna lins: det sexualiserade barnet, offer och förövare; frihet, fångenskap och ensamhet; samt moderskap och moderlöshet. De olika temana har i viss mån olika frontfigurer – till exempel är apan Ester bakom burens galler en personifiering av fångenskapen som återspeglar de andras mer metaforiska burar och den namnlösa moderns val att lämna sitt barn belyser alla andra moderskap i boken – men gemensamt för dem alla är att de återfinns hos Lo. Hennes berättelse utgör navet som alla de andra strålar ut från, eller snarare tillbaka till, och allt som sker i de andra berättelserna belyser på ett eller annat sätt hennes livsöde. Los är en opålitlig berättare, det poängteras gång på gång, då hon inte ser vad andra ser – men sett genom ljuset av de andra berättelserna klarnar bilden.

Det första temaklustret kretsar kring Los, Dolores och Esters sexualisering och hur utsatta de är. Lo försöker tona ner det som händer henne och ge sken av att hon har en maktposition gentemot sina förövare, men genom parallellerna som kan dras till Dolores och Esters berättelser ser vi mycket tydligare att hon inte går att lita på; hon är precis som Dolores ett barn som aldrig har fått växa upp, och hon har precis som Ester kapitulerat helt inför sin situation, som ett sista självförsvar. Likheterna i förövarnas beteende i de olika berättelserna förstärker parallellen ytterligare.

I det andra klustret har den namnlösa modern en mer framträdande roll, då hennes kringflackande liv med sin avsaknad av mellanmänskliga band till synes ger en skarp kontrast till de andras bokstavliga och metaforiska fångenskap. Genom att undersöka hur berättelserna interagerar framträder dock en annan bild av hur även total frihet kan vara ett fängelse, och illustrerar dess pris i form av ensamhet. Att den ensamhet som genomsyrar samtliga berättelser illustreras mest koncist hos just den namnlösa modern är därmed logiskt, och hennes tanke att tillfällig bot mot den är värd vilket pris som helst är något som ekas hos dem alla.

I det sista klustret står de moderlösa barnen i centrum, men den barnlösa modern kompletterar bilden. Hennes aktiva val belyser Los totala brist på agens när de båda genomgår varsin abort, och hennes brist på ånger över sitt val att lämna sitt barn framhäver Dolores kluvenhet inför barnet hon bär på. Både Los och Dolores berättelser präglas starkt av den övergivenhet de upplever från att ha blivit lämnade av sina mödrar. Hur de hanterar det har både kontraster och paralleller: utan Los (och faderns) uttalade hämnd mot moderns kläder skulle till exempel inte Dolores motiv för att förstöra moderns bröllopsklänning vara lika tydliga.

Denna analys inte är en heltäckande genomgång av alla paralleller och speglingar mellan berättelserna, utan lyfter endast fram några av de mest centrala. En noggrann läsning av *Darling River* visar att nästan varje scen har en analog motsvarighet någon annanstans i boken; att ta upp dem alla skulle vara omöjligt av platskäl. Med ingång i andra teman eller temakluster – såsom resor eller sjukdom, död och förfall – dyker nya samband upp. Till exempel har den här uppsatsen inte berört hur motivet ”fänge i sin egen kropp” förenar Lo och Dolores med vetenskapsmannen, eller hur mordförsöket på apan har en parallell hos Lo där fadern nästan dränker henne genom att köra ner sin bil i havet (14), samt många andra mindre framträdande motiv som ändå bidrar till att göra *Darling River* till den tematiskt väl sammanhållna roman den är. Även ”Encyklopedi”-kapitlen förtjänar en utförligare analys; Nyström Höög visar på deras vikt för att belysa tematiken och jag har berört dem vid enstaka tillfällen, men inte i den utsträckning som skulle vara möjlig om utgångspunkten var dessa avsnitt.⁵²

Slutligen vill jag lyfta några tankar om vad en mer fokuserad intertextuell läsning av Stridsberg och Nabokov skulle ge, då mycket av det som har diskuterats i denna uppsats har ytterligare paralleller till *Lolita* som förtjänar att undersökas i egen rätt. Ett exempel på detta är hur Dolores barnsliga längtan efter sin mor får en bitter underton av att ha *Lolita* som kontextualiserande bakgrund. Charlotte Haze ser mest sin dotter som till besvär och vill mer än gärna bli av med henne; kärleken Dolores minns henne med tycks inte ha varit besvarad.⁵³ Denna brist på moderskärlek i Nabokovs skildring skapar därmed en analog implikation i *Darling Rivers* namnlösa mor, vars val att lämna sitt barn belyser modersskildringen i *Lolita*. Andra alternativ kunde vara att undersöka närmare hur Los far och vetenskapsmannen återspeglar olika aspekter av Humbert, eller hur Los försök att sätta sig själv i maktposition gentemot älskarna har en analog inversion i Humberts hävdande att det var Lolita som förförde honom.⁵⁴ Många scener från *Lolita* har dessutom direkta, om än förvridna, spegelbilder i *Darling River*, och att göra en fullskalig parallellläsning skulle ge intressanta insikter i hur relationen mellan romanerna ser ut på en mer detaljerad nivå.

52 Nyström Höög, s. 18.

53 Nabokov, s. 80f.

54 Ib., s. 132.

Litteratur

Tryckta källor

- Barthes, Roland, "An Introduction to the Structural Analysis Of Narrative", övers. Lionel Duisit, *New Literary History*, 1975 [1966]
- Black, Max, *Models and Metaphors. Studies in language and philosophy*, Ithaca: Cornell University Press, 1962 [1954]
- Genette, Gérard, *Palimpsests: literature in the second degree*, övers. Channa Newman & Claude Doubinsky, Lincoln, Neb.: University of Nebraska Press, 1997
- Englund, Axel, "Det kodade meddelandet – Metaforisk interaktion och dödslängtan i Per Olov Enquists *Nedstörtad ängel*", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2006:1, s. 62-78
- Nabokov, Vladimir, *Lolita*, London: Penguin Random House, 2015 [1955]
- Nyström Höög, Catharina, "Blicken, buren och den vita snön: nyckelord som utgångspunkt för en läsning av *Darling River*", *Det skönlitterära språket: tolv texter om stil*, red. Carin Östman, Stockholm: Morfem, 2015, s. 15-32
- Stridsberg, Sara, *Darling River. Doloresvariationer*, Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2010

Otryckta källor

- Almqvist, Louise, *Doloresvariationer – Queeranalytiska perspektiv på sexuella relationer med stora åldersskillnader i svensk prosa*, Masteruppsats, Linköpings universitet, 2017
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1161297/FULLTEXT01.pdf>
- Askheim, Karoline *Litteraturens politikk eller politikken litteratur? En lesning av Sara Stridsbergs Darling River*, Masteruppsats, Universitetet i Oslo, 2017
<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/58335/KAskheimMasteroppgave.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Björck, Amelie "Ansikte mot ansikte: Om etiska kortslutningar i mötet mellan människor ochapor – och om skönlitterära motarbeten", *Edda*. Vol.113(01), 2013, s. 15-28
<https://www.idunn.no/doi/pdf/10.18261/ISSN1500-1989-2013-01-03>
- Björck, Amelie "Metaforer och materialiseringar. Om apor hos Vladimir Nabokov och Sara Stridsberg", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2013:1, s. 5-20
<https://ojs.ub.gu.se/index.php/tfl/article/view/2832/2455>
- Chupin, Yannicke, "Les «Variations Dolores» – 2010-2016. Nouvelles lectures-réécritures de *Lolita*", *Miranda* [online] 15, 2017, DOI: <https://doi.org/10.4000/miranda.11163>

- Hatten, Ingrid Linnea, ”Jag hade alltid en känsla av att jag befann mig i någon annans dröm” – *Intertekst og motspråk i Sara Stridsbergs Darling River*, Masteruppsats, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 2021
<https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2781949/no.ntnu%3ainspera%3a77751980%3a14970296.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Hillerbrand Rune, Johanna, *Skeva flickexemplar – En queerteoretisk studie om femininitet och sexualitet i Sara Stridsbergs Darling River*, Kandidatuppsats, Södertörns högskola, 2013
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:645598/FULLTEXT01.pdf>
- Johansson, Kaneli, ”Jag är rädd att jag har jord i min mun” – *En ekofeministisk läsning av Sara Stridsbergs Darling River*, Masteruppsats, Helsingfors universitet, 2018
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/235684/pro%20gradu.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Lindbo, Johanna, *Att fly sin kropp: En studie i gränsöverskridning i Sara Stridsbergs prosa*, Magisteruppsats, Göteborgs universitet, 2013
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/33378/1/gupea_2077_33378_1.PDF
- Nationalencyklopedin, ”lolita”, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/lolita> 2021-10-12
- Oxford Dictionary of Literary Terms*, 4th ed., ”Motif”, <https://www-oxfordreference-com.ezproxy.ub.gu.se/view/10.1093/acref/9780198715443.001.0001/acref-9780198715443-e-749> 2021-12-14
- Oxford Dictionary of Literary Terms*, 4th ed., ”Theme”, <https://www-oxfordreference-com.ezproxy.ub.gu.se/view/10.1093/acref/9780198715443.001.0001/acref-9780198715443-e-1141?rsk=9yXpuQ&result=1166> 2021-11-17
- Svenska akademien ”Stridsberg, Sara”, <https://www.svenskaakademien.se/svenska-akademien/ledamotsregister/stridsberg-sara> 2021-11-11.
- Wahlstedt, Sally, *Smutsiga klänningar, såriga kön och skeva Lolitagestalter: Sara Stridsbergs Darling River som gurlesk roman*, Kandidatuppsats, Lunds universitet, 2014
<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=5154323&fileOId=5154327>
- Zettermark, Sophie, *Intrikata vävar: Heteronormativitet, begär och moderskap i Sara Stridsbergs Happy Sally, Drömfakulteten och Darling River*, Kandidatuppsats, Uppsala universitet, 2011
<https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:550872/FULLTEXT01.pdf>